

FATİH DEVRİ TARİH YAZICILIĞI ve LİTERATÜRÜ

Prof. Dr. Abdulkadir ÖZCAN
Mimarsinan Üniversitesi

Özet

Osmanlı devletinin kuruluşundan yaklaşık yüz yıl sonra başlayan Fatih devri birçok şeyde olduğu gibi tarih yazıcılığında da ilk dönem olarak görülebilir. Önemli tarihi kaynaklar olan vekayinâme ve monografiler ile, münşeât mecmualarının ve hatta ansiklopedi türünün ilk örnekleri Fatih döneminde ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarih Yazıcılığı, Fatih Dönemi, Tarihi Kaynak.

1. Giriş

Kuruluşu XIV. yüzyıl başlarında başlayan Osmanlı Devleti'nin ilk tarihleri 100 küsur yıl sonra kaleme alınmıştır. Başka bir ifadeyle, bize ulaşan ilk tarih olan Ahmedî'nin *Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*'ı 1400'lü yıllarda yazılmıştır. O da *İskendernâme*'nin sonunda ek olarak...

Âşıkpaşazâde'nin, Orhan Gazi'nin imamı Yahşi Fakih'e ait olduğunu söylediği ve büyük alıntılar yaptığı *Menâkıb-ı Âl-i Osman* ise günümüze ulaşmamış ilk tarihlerdendir.

Telif ve tercüme faaliyetlerinde bir uyanış devri olan II. Murad döneminin konumuzla ilgili en önemli eseri, padişahın emriyle Yazıcıoğlu Ali'nin bazı ilavelerle İbn Bîbî'den yaptığı *Târih-i Âl-i Selçuk* adlı tercümedir. Bu padişah zamanında hazırlanan *Târihî Takvimler*'in ise tarih literatürümüzde ayrı bir yeri vardır. Bunların birkaçı günümüze ulaşmıştır. Yine bu hükümdar zamanında başlayan Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman* yazma geleneği daha sonra da devam etmiştir.

2. Fatih Devri Tarih Yazıcılığı

Fatih Sultan Mehmed zamanında özellikle İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı tarih yazıcılığında canlanma olmuş, ilk müstakil dünya ve Osmanlı tarihleri ile vekayinâme ve monografi yazma denemeleri bu dönemde yapılmıştır.

1.1-Hılkatten başlayan umumî tarihlerin ilki **Şükrullah**'ın *Behcetü't-tevârih*'idir. 1380'li yıllarda Şirvan'da dünyaya gelen, 22 yaşında Osmanlı hizmetine giren ve II. Murad tarafından çeşitli diplomasi hizmetlerinde istihdam edilen **Şükrullah** (ö. 1464'ten sonra), Fatih devrinde Farsça yazdığı genel tarihini Veziri-âzam Mahmud Paşa'ya sunmuştur. Müellif, ilk sekiz bölüm içerisinde Âdem'in yaratılışından itibaren bir İslâm tarihi kaleme almış, daha sonra bazı Yunan filozofları ile bazı din büyüklerinden söz etmiş, ardından İran şahları, gayri müslim hü-

kümdarlar, Emevî, Abbasî ve Alevî hanedanlar ile Selçuklular hakkında bilgiler vermiştir. Eserin on üçüncü bölümü Osmanlılar'a ayrılmıştır. Başta Ahmedî'nin *İskendernâme*'si ile mahiyeti bilinmeyen *Sahihü't-tevârih* olmak üzere, birçok kaynağa başvurularak yazılan *Behcetü't-tevârih*, XVI. yüzyıl tarihçilerinden Zaîm Mîr Mehmed'in *Câmiü't-tevârih*'inin başlıca kaynağı olmuştur. İstanbul'da ve yurt dışında birçok yazma nüshası bulunan *Behcetü't-tevârih* 937 (1530-1531) yılında Mustafa Fârsî tarafından *Mahbûbu kulûbi'l-ârifin* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Eserin Osmanlılar'a dair son bölümü önce Théodor Seif tarafından Farsça metin ve Almanca tercümesiyle 1925 yılında Viyana'da yayımlanmış¹; daha sonra da Nihal Atsız tarafından iki defa İstanbul'da neşredilmiştir². Şükrullah-ı Şirvanî, II. Murad'ın emriyle musikîye dair eserler de yazmıştır.

1.2-**Enverî**'nin *Düsturnâme*'si de yine Fatih devrinde yazılmış bir diğer genel tarihtir. Ancak bir dünya tarihi olmaktan ziyade, Asya devletleri üzerinde yoğunlaşır. Hayatı hakkında bilgi bulunmayan müellifin, Enverî mahlası olmalıdır. Eserinden, iyi bir tahsil gördüğü anlaşılan Enverî önce Fatih adına *Teferrücnâme* adında bir tarih kitabı yazmış, fakat bu eser günümüze ulaşmamıştır. Babinger'e göre, imam sıfatıyla II. Mehmed'in seferlerine katılmış, hatta Midilli'nin fethini müteakip ilk ezanı o okumuştur. *Düsturnâme*'yi ise hâmisî Mahmud Paşa adına kaleme almış ve 1465'te bu veziriâzama sunmuştur. *Düsturnâme*'nin en belirgin özelliği, yarından fazla kısmının Aydınoğulları Beyliği'ne, özellikle Umur Bey'in gaza ve fetihlerine ayrılmış olmasıdır. Manzum mesnevî tarzında yazılan eserde 17 bab ve 3730 beyit içinde peygamberlerden; Pişdanîler, Keyanîler, Eşkânîler ve Sasanîler'den; Hazreti Peygamber, Dört Halife devri, Emevî, Abbasî, Saffarîler ve Sâmânîler'den; Gazneliler, Deylemîler, İsmailîler'den; Selçuklu, Salgurlu, Harezmşah ve Moğollar'dan söz edilir. 18. bâb Aydınoğulları'na ayrılmıştır. Eserin hacimli bir kısmını oluşturan bu bölümde özellikle Gazi Umur Bey'in gazâları üzerinde durulmuştur. 19-22. bölümler arası Osmanlı tarihine ayrılmış; bunun da 19 ve 20. kısımları Fatih devrinin 1454'e kadarki siyasî ve askerî olaylarına; 21 ve 22. kısımlar ise Mahmud Paşa'nın katıldığı seferler ile bu veziriâzamanın medhine tahsis edilmiştir.

Düsturnâme'nin tasrih edilen tek kaynağı Beyzavî'nin (ö. 1286) *Nizâmü't-tevârih*'i olup, Selçuklular kısmı için müellif bazı İslâm tarihçileri ile Bizanslı tarihçilerin eserlerinden faydalanmıştır. Osmanlı dönemi için ise, başta Ahmedî'nin *Dâstân*'ı ile *Tarihî Takvimler*'den birini kullanmış olmalıdır. Günümüze iki yazması ulaşan *Düsturnâme*'nin Selçuklu, Harizmşah, Moğollar, Aydınoğulları ve Osmanlılar'a dair bölümleri önce Mükrimin Halil Yinanç tarafından 1928'de (inceleme kısmı 1930'da); Fransızca tercümesiyle birlikte Paris'te neşri ise I. Mélikoff tarafından 1954'te gerçekleştirilmiştir³. Eser N. Öztürk tarafından 2003 yılında yeniden yayımlanmıştır.

2.1- kuruluştan başlayan ilk umumî tarih de Fatih döneminde yazılmıştır. Veziriâzam tarihçilerin de ilki olan **Karamanî Mehmed Paşa**'nın eserinin adı *Tevârihü's-selâtîni'l-Osmâniyye*'dir. Bu padişahın son sadrazamı olan Mehmed

Paşa, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî neslinden olup ilmiyeden yetişmiş, bir süre müderrislik yapmış, Mahmud Paşa'nın sevkiyle ve nesir yazıdaki ustalığıyla nişancılığa getirilmiş ve uzun yıllar bu görevde bulunduktan sonra 1478'de veziriâzamlığa yükseltilmiştir⁴. Zamanında Fatih'in ünlü *Kanunnâme-i Âl-i Osman*'ının düzenlendiği Mehmed Paşa'nın, bazı mülk ve vakıfları mirîye çevirtmesi, aleyhine kamu oyu oluşmasına sebep olmuş ve padişahın ölümünden sonra çıkan olaylarda Cem yanlısı olmasının da tesiriyle yeniçeriler tarafından öldürülmüştür (1481). Nişânî mahlasıyla şiirleri de bulunan Mehmed Paşa *Risâle fî Tevârihi's-selâtini'l-Osmâniyye* ve *Risâle fî Târih-i Sultan Mehmed ibn Sultân Murâd Hân min-Âl-i Osman* adlı Arapça eserleriyle Osmanlı Devleti'nin müstakil ilk tarihini meydana getirmiştir. Bunlardan birinci risale II. Mehmed'e kadar gelen bir Osmanlı tarihi olup, ikincisi bu padişah devri olaylarını ihtiva eder. Esası *Tarihî Takvimler*'den birine dayanan; Ahmedî'nin ve Şükrullah'ın eserlerinin de kaynak olarak kullanıldığı esere müellifi tarafından tarih düşürmeleri ve kafiyeli cümleler eklenmiştir. Daha sonra Edirneli Rûhî ve İbn Kemal tarafından kaynak olarak kullanılan *Tevârihi's-selâtini'l-Osmâniyye* önce Mükrimin Halil Yinanç⁵, sonra da İbrahim Hakkı Konyalı tarafından *Osmanlı Sultanları Tarihi* adıyla Türkçe'ye çevrilmiş ve yayımlanmıştır⁶.

3- Mensur vekayinâme türünün ilk örneği sayılabilecek eseri **Tursun** (veya Dursun) **Bey** kaleme almıştır. Hayatı hakkında bilinenler hemen sadece kendisine dayanan müellif, muhtemelen 1426'da doğmuş ve iyi bir eğitim almıştır. Fetih'ten sonra İstanbul'daki emlakın sayımı ve vergi yazma işi kendisine verilmiştir. Bu görevi başarıyla ifadan sonra padişahın yakınlarından biri olan Tursun Bey bazı seferlere, özellikle Divân kâtibi olarak bulunduğu Veziriâzam Mahmud Paşa döneminin bütün seferlerine katılmış; II. Bayezid devrinde emeklilik hayatı yaşamış ve 1490'lı yıllarda ölmüştür. Yazmış olduğu *Târih-i Ebü'l-feth*, adından anlaşıldığı üzere esas olarak bu padişahın 1444 yılında ilk cülûsuyla başlamakta ve Fatih devri olaylarını kapsamakta, 1488 yılında Hadım Ali Paşa'nın Kilikya seferi ve Memlük yenilgisiyle son bulmaktadır. Önsöz, giriş ve esas metinden oluşan eserin giriş kısmında müellif Tarih bilimi hakkında görüşler ileri sürer ve ayrıca saltanat müessesesinden padişahlara gerekli ahlâkî özelliklerden ve reâyâ ile olan münasebetlerinden söz eder. Tursun Bey hemen tamamı kendi gözlemlerine dayanan eserinin telifini II. Bayezid döneminde tamamlamıştır. *Târih-i Ebü'l-feth* kuru bir siyasi tarih olmayıp, Fatih devri askerî ve iktisadî olayları hakkında da bilgiler ihtiva eder, hatta ihtiva ettiği coğrafi malûmat ile, Fatih'in fetih politikası ve stratejisi hakkında önemli ipuçları da verir. Başta Neşri'nin *Cihânnümâ*'sı olmak üzere, birçok yazılı ve sözlü kaynağı bulunan eserin en büyük özelliği müellifinin gözlemlerine dayanmasıdır. Dönemin sade dilinin aksine Arapça, Farsça karışımı ağır bir dille telif edilen *Târih-i Ebü'l-feth* yarı manzum tarzda yazılmış süslü nesrin ilk örneğidir. Müellifin kendisine örnek olarak İran tarih yazıcılığını esas aldığı söylenebilir⁷. *Târih-i Ebü'l-feth*, *Târih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*'nın ilavesi olarak 1330'da (1914) yayımlanmış; daha sonra Mertol Tulum tarafından 1977'de Türki-

ye'de; Halil İnalçık ve Rhoads Murphy tarafından ise İngilizce özetiyle birlikte ertesi yıl Amerika'da neşredilmiştir⁸.

4- Fatih dönemi tarihçiliği için önemli bir başka gelişme, yarı resmî nitelikte saray tarihçiliği olan **şehnâmeciliğin** başlamasıdır. Aslında daha önceki İslâmî Türk devletlerinde örnekleri bulunan **gazânâme** veya **gazavatnâme** türünün devamı sayılabilecek bu eserlerin ilkinin Ahmedî'nin *Dâstân*'ı olduğu da söylenebilir. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı payitahtına gelen birçok Acem şairi, sultanın ilgisini çekmek için büyük bir yarış içine girmişler ve bu türde manzum eserler yazmışlardır. O dönemde devletten maaş alan 30 kadar şairin varlığı bilinmektedir. İran şehnâmeciliğinin tesirinde, esas olarak devrin padişahını süslü bir dille övmeyi amaçlayan bu şairler, dolayısıyla Osmanlı hanedanı için orijinal kaynaklar da meydana getirmişlerdir.

4.1- **Kâşifi**'nin 1456 yılı civarında kaleme aldığı Fatih'in gazalarını öven Farsça *Gazânâme-i Rum*'u bunlardan birisidir.

4.2- Şehnâmenüvîslerden **Muâli**'nin Farsça manzum *Hünkârname*'si günümüze ulaşırken, **Hamîdî** ve **Şehdî**'nin eserleri kayıptır. Muâli'nin asıl adı Seyyid Mîr Ali b. Muzaffer'dir. Bilinen yegâne nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine, nr. 1417'de bulunan *Hünkârname*, 183 varaktan ibaret olup, üzerinde Fatih'in tezhipli mührünü taşımaktadır. Padişahın lutuf ve ihsanlarına mazhar olmak amacıyla yazılan eserin telifi muhtemelen 1475'te tamamlanmıştır. Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinden etkilenilerek yazılan eserin fazla edebî bir değeri yoktur. Eserde her olaydan söz edilmemekte ve hadiseler biraz karışık olarak ele alınmaktadır. Abartmalı İran tarihçiliğinin Osmanlı'daki ilk örneklerinden olan *Hünkârname*'nin kaynak değeri az olmakla birlikte, müellifinin bir süre bulunduğu Akkoyunlu tarihi ve Osmanlı-Akkoyunlu ilişkileri hakkında verdiği bilgiler ilktir ve kıymetlidir⁹.

4.3- Bir süre Saray'da bulunduğu anlaşılan ve Fatih'in bazı seferlerine katılan **Kivâmî**'nin, Fatih'in gazâlarına dair *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*'i de aynı türde eserdir. 28 bölümden oluşan ve son üç bölümü II. Bayezid devrinin ilk yıllarına ayrılan eserin tarih kaynağı olarak önemi tartışma konusudur. Nazım kısımları nesre göre daha edebî olan *Fetihnâme*, Tursun Bey'e kaynaklık etmiştir. Bilinen tek nüshası Berlin Devlet Kütüphanesi'nde bulunan eserin tıpkıbasımı yapılmıştır¹⁰. **Gazânâme** tarzında eser yazma geleneği daha sonraki dönemlerde devam etmiştir. II. Bayezid devrinde 10, Yavuz zamanında ise bir yıl kadar nişancılık yapan Tâcizâde Cafer Çelebi'nin (ö. 1515) *Mahrûsa-i İstanbul Fetihnâmesi* ise bu büyük olayın doğrudan tarihçesidir. Fatih'in ölümünden sonra yazılan bu eser *Târih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*'nın ilavesi olarak 1331 (1915) yılında yayımlanmıştır¹¹.

4.4- Hayatı hakkında bilgimiz bulunmayan, eserinde unvanı Kâtib-i şer' diye geçen **Mehmed b. Hacı Halil el-Konevî**'nin Fatih'in emriyle kaleme aldığı *Târih-i Âl-i Osman* adlı eseri de aynı kategoride mütalaa edilebilir. Müellif eserinin

de Konya'daki mimarî eserlerden, eski takvimlerden ve kısaca Selçuklular'dan bahsettikten sonra, Fatih devrine kadar Osmanlı tarihi ve özellikle Sultan Mehmed dönemi üzerinde durur. II. Bayezid döneminde tamamlanan eserin günümüze ulaşan iki yazması Paris Milli ve Kayseri Raşid Efendi kütüphanelerindedir¹².

5- Ebülhayr Rûmî'nin *Saltuknâme*'si monografik menâkıbnâme geleneğinin XV. yüzyıldaki güzel bir örneğidir. Babası Fatih Sultan Mehmed'in 1473'te Uzun Hasan üzerine sefere çıkarken Edirne muhafızlığında bırakılan Cem Sultan'ın emri üzerine Ebülhayr Rûmî tarafından Rumeli'ni Türkleşmesinde büyük rolü bulunan Sarı Saltuk'un menkıbelerinin toplanmasından oluşan eserde XIII. asır alp erenlerinden Sarı Saltuk'un efsanevî hayatı, sade ve destanî bir üslûpla ele alınmıştır¹³.

Fatih döneminin bazı şair ve edipleri de padişahla birlikte seferlere katılmışlar, muhasara ve fetihlere şahit olmuşlar, bunları kaleme aldıkları divanlarında tasvir etmişlerdir. İran kökenli **Acem Hamidî**, **Kabulî** ve **Velîüddinoğlu Ahmed Paşa**'nın divânları dönemin siyasî ve sosyal durumu hakkında orijinal bilgiler veren manzum eserlerdir.

6- 1453'te doğan **Uzun Firdevsî *Süleymannâme-i Kebîr*** adlı eserini telifi Fatih adına başlamış, fakat II. Bayezid döneminde bitirmiştir. Aslında Süleyman Peygamber'e dair olan eserde, tarih, ahlâk, felsefe, nücum ilmi gibi konulara da yer verilmiş, böylece *Süleymannâme* ansiklopedik bir mahiyet kazanmıştır¹⁴.

7- *Kanunnâme-i Âl-i Osman*

XV. yüzyılda yazılmış devlet teşkilatı ve protokol kurallarıyla ilgili tek eser, bu alandaki eserlerin ilki ve en önemlisi olan *Kanunnâme-i Âl-i Osman*'dir. *Cengiz Yasası* ve *Tüzükât-ı Timur* geleneğinin bir devamı niteliğinde olan *Kanunnâme*, Fatih devrinin (1451-1481) sonlarında Karamanî Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı zamanında dönemin nişancısı Leyszâde Mehmed Çelebi tarafından bizzat padişahın ağzından Hatt-ı Hümayun şeklinde yazılmıştır. Bu önemli tarih kaynağı, baş kısmında Fatih'in de belirttiği gibi, o zamana kadar yürürlükte olan örfî kanunların derlenmesinden oluşmuş; ancak padişah tarafından yapılan ilavelerle tekmile çalışılmıştır. Eser üzerindeki şüpheler Abdülkadir Özcan tarafından izale edilmiş ve *Bedâyiü'l-vekâyi* içinde bulunan daha mutena bir nüshasıyla yapılan mukayeseli neşri aynı araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir¹⁵. Fatih ayrıca, reâyâ ve ceza kanunnâmesi, tapu-tahrir kanunnâmesi, ihtisab kanunnâmesi, gümrük kanunnâmesi ile darphâne kanunnâmesi de hazırlatmıştır¹⁶.

8- İslâmî edebiyatta Câhiz ve özellikle Kalkaşendî ile gelişen *mecmua* geleneği Osmanlılar'da da güzel ürünler vermiştir. Daha XV. yüzyılda başlayan resmî belge, mektup, muahedenâme, kanunnâme ve protokol metinlerinin bir araya toplanmasıyla oluşan mecmuaların önemli bir dalı da *münşeât* mecmualarıdır.

9- Münşeât mecmuaları resmî ve önemli gayri resmî mektup ve yazışmalar ile elkap örneklerinin bir araya getirildiği eserlerdir. Bu türün Osmanlılar'da ilki sayılabilecek eser Fatih döneminden kalmadır. Bu padişahın bazı hükümdarlara gönderdiği mektuplarını ve şehzadeleri ile haberleşmelerini; şehzadelerin anneleriyle olan yazışmalarını; Fatih'in muhtelif seferlere dair fetihnâmelerini; Uzun Hasan'dan gelen mektupları; bazı devlet erkânının mektuplarını ve haberleşmelerini; Fatih'in bazı fermanlarını ihtiva eden bu Farsça – Türkçe mecmua Viyana Millî Kütüphânesi'ndeki yegâne nüshasına dayanılarak İstanbul'da yayımlanmıştır¹⁷.

3. Sonuç

Sonuç olarak, tarih yazıcılığında Fatih devri için ilkler dönemi diyebiliriz. Gerçekten genel dünya tarihi, kuruluşta başlayan umumî Osmanlı tarihi, bir dönemin veya münferit bir hadisenin tarihini ele alan vekayinâme ve monografiler ile, devlet yapısı ve protokol kurallarının bir arada toplandığı, daha sonra inkişaf edecek olan münşeât mecmualarının ve hatta ansiklopedi türünün ilk örnekleri bu padişah devrinde ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Halûk, “Ebülhayr-ı Rûmî”, *DİA*, X, 260-362;
- Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanun nâmeleri*, I, 347 vd.
- Anhegger, Robert, “Mehmed b. Hacı Halil el-Kunevî'nin Târih-i Âl-i Osman'ı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* (İstanbul 1950-51), II/3-4, s. 51-66;
- Anhegger, Robert, “Muâlî'nin Hünkâr nâmesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Tarih Dergisi* (1949), I/1, s. 145 vd.;
- Âsım, Necib, “Osmanlı Tarih nüvisleri ve Müverrihleri”, *TOEM*, I/1, s. 41-52; II/7, s. 425-435; II/8, s. 498-499;
- Babinger, Franz, *Fetih nâme-i Sultan Mehmed*, İstanbul 1955.
- Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları*, İstanbul 1939; *Osmanlı Tarihleri I*, İstanbul 1949, s. 39 vd.;
- Fatih Devrine Âit Münşeât Mecmuası* (nşr. Necati Lugal – Adnan Erzi) , İstanbul 1956
- İnan, Kenan, “Sade Nesirden Süslü Nesire: Fatih'in Tarihçisi Tursun Bey ve Tarih yazma Tarzı”, *Osmanlı*, Ankara 1999, VIII, 293-300;
- Kayaalp, İsa, “Kıvâmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2002, XXV, 507;

- Köprülü, Orhan F., “Firdevsî, Uzun”, *DİA*, XIII, 127-129;
- Küçükdağ, Yusuf, “Karamanî Mehmed Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXIV, 449-451;
- “Millî Tarihimize Dair Bir Vesika”, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası* (İstanbul 1340), XIV/2 (79), s. 85-94; XIV/3 (80), s. 142-155;
- Mitteulungen zur Osmanischen Geschichte (MOG)*, II, 63 vd.;
- Osmanlı Tarihleri I*, İstanbul 1949, s. 321-369;
- Özcan, Abdülkadir, “Düstur nâme-i Enverî”, *DİA*, X, 49-50;
- Özcan, Abdülkadir, “Fatih Devri Kanunlaştırma Hareketleri”, *İstanbul Armağanı, Fetih ve Fatih*, I, 153-160;
- Özcan, Abdülkadir, “Fatih’in Teşkilât Kanun nâmesi ve Nizâm-ı Âlem İçin Kardeş Katli Meselesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı 33, s. 7-56; a. mlf., “Fatih’in Teşkilât ve Teşrifat Kanun nâmesi Hakkında Şüpheler ve Bunların İzalesi”, *Sahn-ı Seman – Bilgi Dergisi* (Mayıs Haziran Temmuz 2000) sayı 1, s. 29-30; Fatih Sultan Mehmed, *Kanun nâme-i Âl-i Osman*, İstanbul 2003;
- Rûmî, Ebü'l-Hayr, *Saltuk nâme* (haz. Şükrü Halûk Akalın), I-III, Ankara 1987-1990.
- Tekindağ, Şehabeddin, “Mehmed Paşa, Karamanî”, *İA*, VII, 588-590.
- Tulum, M., “Dursun Bey”, *DİA*, X, 6-7;

DIPNOTLAR

- ¹ *Mitteulungen zur Osmanischen Geschichte (MOG)*, II, 63 vd.;
- ² *Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları*, İstanbul 1939; *Osmanlı Tarihleri I*, İstanbul 1949, s. 39 vd.;
- ³ Abdülkadir Özcan, “Düstur nâme-i Enverî”, *DİA*, X, 49-50;
- ⁴ Şehabeddin Tekindağ, “Mehmed Paşa, Karamanî”, *İA*, VII, 588-590; Yusuf Küçükdağ, “Karamanî Mehmed Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXIV, 449-451;
- ⁵ “Millî Tarihimize Dair Bir Vesika”, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası* (İstanbul 1340), XIV/2 (79), s. 85-94; XIV/3 (80), s. 142-155;
- ⁶ *Osmanlı Tarihleri I*, İstanbul 1949, s. 321-369;
- ⁷ Kenan İnan, “Sade Nesirden Süslü Nesire: Fatih’in Tarihçisi Tursun Bey ve Tarih yazma Tarzı”, *Osmanlı*, Ankara 1999, VIII, 293-300;
- ⁸ M. Tulum, “Dursun Bey”, *DİA*, X, 6-7;
- ⁹ Robert Anhegger, “Muâlî’nin Hünkâr nâmesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Tarih Dergisi* (1949), I/1, s. 145 vd.;

- ¹⁰ Franz Babinger, *Fetih nâme-i Sultan Mehmed*, İstanbul 1955; İsa Kayaalp, “Kıvâmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2002, XXV, 507;
- ¹¹ Necib Âsım, “Osmanlı Tarih nüvisleri ve Müverrihleri”, *TOEM*, I/1, s. 41-52; II/7, s. 425-435; II/8, s. 498-499;
- ¹² Robert Anhegger, “Mehmed b. Hacı Halil el-Kunevî'nin Târih-i Âl-i Osman'ı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* (İstanbul 1950-51), II/3-4, s. 51-66;
- ¹³ Ebü'l-Hayr Rûmî, *Saltuk nâme* (haz. Şükrü Halûk Akalın), I-III, Ankara 1987-1990; Şükrü Halûk Akalın, “Ebülhayr Rûmî”, *DİA*, X, 260-362;
- ¹⁴ Orhan F. Köprülü, “Fırdevsî, Uzun”, *DİA*, XIII, 127-129;
- ¹⁵ Abdülkadir Özcan, “Fatih'in Teşkilât Kanun nâmesi ve Nizâm-ı Âlem İçin Kardeş Katli Meselesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı 33, s. 7-56; a. mlf., “Fatih'in Teşkilât ve Teşrifat Kanun nâmesi Hakkında Şüpheler ve Bunların İzalesi”, *Sahn-ı Seman – Bilgi Dergisi* (Mayıs Haziran Temmuz 2000) sayı 1, s. 29-30; Fatih Sultan Mehmed, *Kanun nâme-i Âl-i Osman*, İstanbul 2003;
- ¹⁶ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanun nâmeleri*, I, 347 vd.; Abdülkadir Özcan, “Fatih Devri Kanunlaştırma Hareketleri”, *İstanbul Armağanı, Fetih ve Fatih*, I, 153-160;
- ¹⁷ *Fatih Devrine Âit Münşeât Mecmuası* (nşr. Necati Lugal – Adnan Erzi), İstanbul 1956.